

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

9 april 1969

54e jrg.

No. 2690

Verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. C. Bos; L. H. Klaassen;
H. W. Lambers; P. J. Montagne; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

Bestrijding van de inflatie

Een stijging van de Nederlandse prijsindex van de gezinsconsumptie met 5,5 tot 7% van 1968 tot 1969 is voor een welvarend land eigenlijk een grote absurditeit¹. De opdeling in het *Centraal Economisch Plan 1969* van de door het CPB berekende 5,5% geeft een groot aantal posten, die ieder voor zich niet omvangrijk zijn, maar tezamen een duidelijk inflatoire ontwikkeling vormen (vgl. blz. 82 van het Plan). De invoering van de BTW komt daarin voor met 1,4%, andere kostprijsverhogende belastingen met 0,3% en EEG-aanpassingsmaatregelen met 0,5%. Tot de door de overheid beïnvloedbare factoren behoort ook de huurverhoging, die met 0,4% op het lijstje voorkomt.

De invloed van de loonstijging verschijnt niet afzonderlijk in de analyse, maar het NVV heeft de invloed daarvan op 1,1% becijferd². Dit lijkt misschien wat weinig, indien men de stijging van de loonkosten per eenheid produkt in aanmerking neemt (5% in 1969 tegenover 1% in 1968; CEP 1969 bijlage C3b), doch het NVV wijst er terecht op, dat de loonstijging met vertragingen van één en twee jaar in de prijzen tot uitdrukking komt. Dat betekent echter, dat de belangrijke stijging der loonkosten in dit jaar later weer een opwaartse druk op de prijzen legt.

Waarschijnlijk zal later blijken, dat bij 6 of 7% stijging van het prijsniveau ook een verhoging van de winstmarges heeft plaatsgevonden; bij de door de invoering van de BTW ontstane verwarring zullen ook vele ondernemers van de gelegenheid gebruik hebben gemaakt om zich enige ruimte te verschaffen. Ik laat nu daar of dit moreel verwerpelijk is; ik zie het niet anders dan wanneer de werknemers trachten een hoger loon te krijgen dan met de arbeidsproductiviteit in overeenstemming is. Zij zullen zeggen, dat zij daarmee verwachte prijsstijgingen reeds willen compenseren, ondernemers zullen zeggen, dat zij door prijsverhogingen verwachte loonstijgingen willen opvangen. Door dit alles zijn wij echter terecht gekomen in een situatie, die door Prof. Hartog volkomen juist als volgt is gekenschetst: „Er is niet een bepaalde inflatiehaard, die we alleen maar onschadelijk behoeven te maken om de inflatie onder de knie te krijgen. Het hele economische proces is inflatoir. Overheid, bankwezen, vakbeweging en bedrijfsleven geven de inflatie voortdurend aan elkaar door, maar gaan daarbij te enthousiast te werk”³.

Een terugkeer op deze weg in de zin van een daling van het consumptieprijspeil is niet te verwachten: na 1953 heeft zich een dergelijke daling niet voorgedaan en iedereen is intussen in sterke mate aan het inflatoire klimaat gewend geraakt. Wél echter is de prijsstijging thans zo sterk, dat wij op de een of andere wijze moeten trachten in te lopen in deze zin, dat wij een verdere stijging met alle kracht moeten zien te voorkomen, zodat er nu ook eens een periode komt, waarin de index althans niet verder stijgt.

→

INHOUD

Prof. Dr. H. W. J. Bosman:

Bestrijding van de inflatie 349

Drs. J. van der Burg:

Research en ontwikkeling (I) 351

Drs. N. J. M. Hardebol:

De stille revolutie in Polen en
Tsjechoslowakije 354

Drs. R. Besançon:

Ontwerp van Wet op de Accountants voor het Midden- en kleinbedrijf (II) 356

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

¹ Het cijfer van 5,5% is dat van het Centraal Planbureau; de recente bijstelling daarvan door de Minister van Economische Zaken bracht het op 6,5 à 7%.

² *De Vakbeweging*, 21 maart 1969.

³ F. Hartog: „Prijs- en zelfbeheersing”, *Algemeen Handelsblad*, 3 maart 1969.

HOE STOPPEN WE DE PRIJSSTIJGINGEN?

Uit het voorgaande bleek, dat de invoering van de BTW de stoot heeft gegeven tot een hernieuwde strijd om het nationale inkomen, een strijd, die alleen maar kan leiden tot een sterke verhoging van nominale lonen en prijzen, zonder dat er in het arbeidsaandeel uiteindelijk veel zal veranderen. In de eerste plaats moeten wij daarom een nieuwe impuls voorkomen, hetgeen betekent dat *verdere verhoging van de kostprijsverhogende belastingen* voorlopig moet worden uitgesteld. Dit betekent minder dekking voor de overheidsuitgaven en uit dien hoofde dus een zeker gevaar voor bestedingsinflatie. Ik geloof dat de situatie zo is, dat bij een keuze tussen stijging van indirecte belastingen met de kans op weer een nieuwe inkomensinflatie en enige inflatoire financiering van de overheidsuitgaven (die niet zonder meer tot prijsstijging leidt, doch wel tot enige afvloeiing van deviezen) het laatste alternatief de voorkeur verdient, mits ook de sociale groepen hun steentje bijdragen. Dat laatste zou kunnen gebeuren door voorlopig van zeer stringente regels uit te gaan ten aanzien van de lonen en de prijzen. Iets van een gezamenlijk door werkgevers en werknemers in samenwerking met de overheid tot stand gebrachte inkomenspolitiek (die wij vroeger zelfs wel eens aan het buitenland ten voorbeeld hebben gesteld!) zou weer moeten terugkomen. *Voor werknemers zie ik daarbij voor de eerstvolgende tijd een sterke binding aan de arbeidsproductiviteit, voor werkgevers een stringente prijsgedragsregel.*

De grote moeilijkheid zal natuurlijk de uitgangssituatie zijn. Het ligt voor de hand daarbij van de toestand vóór invoering van de BTW uit te gaan. Niet dat deze invoering op zichzelf een belangrijke prijsverhoging teweeg had moeten brengen, doch het is wel zo, dat door de overgang van de oude op de nieuwe belasting een onoverzichtelijke situatie is ontstaan, waarin alles op drift is geraakt. Men zal waarschijnlijk aan een beoordeling per bedrijfstak moeten denken en in dit verband wijs ik er op, dat het Centraal Planbureau een vrij gedetailleerd overzicht heeft gegeven van de druk van de oude en van de nieuwe omzetbelasting (CEP 1969, blz. 166).

Met behulp hiervan moet het toch mogelijk zijn te berekenen welke bedrijfstakken uit de pas zijn geraakt. Na bepaalde afrondingen en rekening houdende met de gestegen kosten zouden dan de ergste prijsstijgingen kunnen worden gesignaleerd en met medewerking van het georganiseerde bedrijfsleven zouden dan herzieningen moeten plaatsvinden. Het gaat mij om globale verkenningen waar werkelijk die prijsstijgingen hebben plaatsgevonden, die tot de 6,5 à 7% van Minister de Block hebben geleid. Ik zou ook niet opzien tegen een wat ruwe ingreep: hier en daar zal een onderneming te lijden hebben, maar dat weegt niet op tegen het voortwoekeren van de thans aan de gang zijnde inflatie. Uitgaande van de aangeduide prijscorrecties zou dan de afspraak tussen regering, werkgevers en werknemers moeten gelden voor het jaar 1 juli 1969/1 juli 1970. Rekening houdende met het inflatoire klimaat verwacht ik van de aanbevolen maatregelen geen belangrijke daling van het totale prijsniveau, maar wel een zekere stabilisatie.

PACKAGE DEAL

Voorts zou ik in verband met de inkomensverdeling nog een correctie achteraf willen invoegen. Het zou namelijk onjuist zijn, als door een binding der lonen en een opgaande

conjunctuur de overige inkomens zo zouden stijgen, dat het arbeidsaandeel in enigszins betekende mate achteruit zou gaan. Het liefst zag ik bij deze gelegenheid een begin gemaakt met *vermogensaanwasdeling*; indien daartoe nog onvoldoende bereidheid of gelegenheid bestaat, zou een winstdeling voorlopig voldoende zijn. De ondernemingen zouden in ieder geval een deel van de gemaakte winsten voor dit doel moeten reserveren.

Door prijsstabiliteit en daardoor de relatieve prijsdaling ten opzichte van het buitenland, die op deze wijze vermoedelijk tot stand zal komen, zal de export worden bevorderd, hetgeen een tegenwicht kan betekenen voor de gestegen import als gevolg van de lagere dekking der overheidsuitgaven. Misschien dat wij op die manier tevens een begin maken met de toch wel nodige verbetering van de lopende rekening van de betalingsbalans. Voor een ontwikkeld land is nodig niet een afwisseling van kleine tekorten en overschotten, doch een ruim overschot op de lopende rekening om daarmee de investeringen in de derde wereld te kunnen financieren. Het is zinloos om op de begroting gelden voor ontwikkelingshulp te voteren, als wij niet de bereidheid hebben om op de betalingsbalans voor de nodige overmakingen ruimte te scheppen.

Natuurlijk moet de overheid het initiatief nemen tot de rigoureuze ommekeer, die hier wordt bepleit. Zij zou zoals gezegd haar plannen ten aanzien van de indirecte belastingen voorlopig moeten laten varen doch tegelijkertijd het initiatief moeten nemen voor besprekingen met de leiders van het georganiseerde bedrijfsleven. Het zou werkelijk een „package deal” moeten worden, waarbij alle elementen onafscheidelijk aan elkaar worden verbonden.

Wat moet er gebeuren ten aanzien van de *correctie op de progressiewerking* van de loon- en inkomstenbelasting? Het is ook naar mijn mening volstrekt onredelijk om de vruchten van de inflatie in de vorm van meer dan evenredige belastingopbrengsten als een normaal dekkingsmiddel te beschouwen. Er is niemand die beweert, dat deze regelmatige drukverzwaring bij hetzelfde reële inkomen nu juist het meest redelijke middel is om de stijgende overheidsuitgaven te dekken. Om deze reden dient deze correctie, zolang nog geen automatische regeling tot stand is gekomen, doorgang te vinden. Indien echter het achterwege blijven van de verhoging der indirecte belastingen aanmerkelijke bedragen eist, zou men zich kunnen voorstellen, dat de verlaging van loon- en inkomstenbelasting tot een iets lager bedrag zou plaatsvinden dan oorspronkelijk in de bedoeling lag.

Zou nu een gezamenlijke aanpak van overheid en sociale partners niet lukken, dan zit er niets anders op dan dat de overheid zelf het programma uitvoert met behulp van nieuwe wettelijke middelen. Een opnieuw invoeren van de geleide loonpolitiek, gepaard gaande met een stringente prijspolitiek, zullen dan geboden zijn. De voordelen van een vrijwillige medewerking van het bedrijfsleven liggen voor de hand, terwijl ook de zaak zelf van zulk een belang voor onze economische situatie in de eerstvolgende tijd is, dat ernstig moet worden overwogen of niet een geheel nieuwe en van het gebruikelijke patroon afwijkende aanpak, zoals hierboven geschetst, thans geboden is. Een „Seelenmassage” van de bevolking met behulp van de publiciteitsmedia (minister-president voor de televisie; land in nood enz.) zou een onderdeel van de nieuwe aanpak moeten vormen.

Prof. Dr. H. W. J. Bosman

Research en ontwikkeling (I)

In een aantal artikelen zal op uitgebreide wijze aandacht worden geschonken aan de research en ontwikkeling. Onder meer zullen de revue passeren: de uitgaven aan research en ontwikkeling, en het aantal daarbij betrokken personen; een aantal factoren die van invloed zijn op de research en ontwikkeling in het algemeen, en die in het bedrijfsleven in het bijzonder; enige aspecten van de betekenis van het overheidsbeleid en de invloed van de marktstructuur op de research en ontwikkeling. Vaak zal daarbij ook „de kloof” ter sprake komen. In dit eerste artikel zal worden ingegaan op het belang van de research en ontwikkeling in het algemeen.

Er zijn in de loop der tijd verschillende pogingen aangewend om het effect te meten van veranderingen in de „input” van de belangrijkste produktiefactoren op de economische groei. Dat er een relatie zou bestaan tussen de investeringen in research en ontwikkeling en de groei van het nationaal inkomen schijnt op dit ogenblik als vaststaand te worden aangenomen door een groot aantal economen.

Zo sluit L. S. Silk¹ zich aan bij de schatting van R. Solow² dat de totale groei van de arbeidsproductiviteit in de Verenigde Staten (V.S.) tussen 1909 en 1949 slechts voor 12,5% was voortgevloeid uit de stijging van de kapitaalinvesteringen en voor 87,5% uit de „technische vooruitgang”. S. Fabricant³ toonde aan dat gedurende de periode 1871-1951 de „technische vooruitgang” voor 90% had bijgedragen aan de groei van de arbeidsproductiviteit, tegen 10% voor de kapitaalinvesteringen. Onafhankelijk van deze studies bevestigde B. F. Massell⁴ deze percentages. Y. Brozen⁵ toonde in een studie over acht Amerikaanse chemische ondernemingen aan dat door in research te investeren een zodanige groei van de produktiviteit bewerkstelligd werd, dat het voor de desbetreffende ondernemingen mogelijk was geworden met hun bestaande „input” de jaarlijkse „output” met 40% en meer te verhogen; een aantal ondernemingen had zijn jaarlijkse „output” zelfs met 75% kunnen verhogen.

De conclusies die globaal genomen uit deze studies kunnen worden getrokken zijn dat, althans bij de geïndustrialiseerde landen, de stijging van de verhouding kapitaal-arbeid slechts voor een klein gedeelte heeft bijgedragen aan de stijging van de arbeidsproductiviteit op lange termijn, terwijl de gebruikelijke exogene variabelen, samengevat onder de noemer „technische vooruitgang” voor het grootste gedeelte hebben bijgedragen tot de stijging van de arbeidsproductiviteit.

Een gedetailleerde studie over de „bijdragen” aan de economische groei, is die van E. Denison⁶ en heeft betrekking op de Amerikaanse economische groei tussen 1909 en 1957. Denison heeft in zijn studie een twaalftal factoren aan een nadere beschouwing onderworpen zoals o.a. „economies of scale”, beperkingen ten aanzien van de optimale aanwending van produktiefactoren, de samenstelling van de beroepsbevolking en de toeneming van kennis en het onderwijs. Hij schrijft 42% van de stijging van het reëel nationaal inkomen per hoofd van de bevolking toe aan het onderwijs, 36% aan de toeneming van kennis en 1% aan een versnelde toepassing van die kennis. Zijn bevindingen bevestigen globaal genomen de mening dat

onderwijs en toeneming van kennis een zeer belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de economische groei op lange termijn.

We dienen bij dit alles evenwel te bedenken dat zowel de statistische gegevens als de analyse-technieken geenszins de vereiste graad van verfijning bereikt hebben om exact de specifieke bijdragen te kunnen meten van de betrokken complexe factoren. Bovendien is het van essentiële betekenis dat de betrokken factoren in zekere mate interdependent zijn. Economische groei houdt namelijk ons inziens een voortdurend samenspel van allerlei factoren in, waarbij het verloop van ieder van hen gezien kan worden als zowel een oorzaak als een gevolg van economische groei. Als er bijvoorbeeld een correlatie bestaat tussen de research-intensiteit⁷ van een bedrijfstak, de mate van produktiviteitsverandering en haar groei, dan behoeft dat nog niet te betekenen dat er eveneens een specifiek causale samenhang bestaat.

Volgens het OECD-rapport *General report on technological gaps between member countries*⁸ zijn de navolgende bedrijfstakken het meest research-intensief:

Lucht- en ruimtevaart;

Elektro-techniek met inbegrip van de elektronica en wetenschappelijke instrumenten; en

Chemie met inbegrip van farmaceutische en aardolieproducten (zie tabel 1).

¹ L. S. Silk: *The research revolution*, Mc Graw-Hill, New York 1960.

² R. Solow: „Technical change and the aggregate production function”, *Review of Economics and Statistics*, 1957, blz. 312 e.v.

³ S. Fabricant: „Resources and output trends in the U.S. since 1870”, *American Economic Review*, vol. 46, mei 1956.

⁴ B. F. Massell: „Capital formation and technological change in U.S. manufacturing”, *Review of Economics and Statistics*, 1960, blz. 182 e.v.

⁵ Y. Brozen: *Scientific manpower*, National Science Foundation, Washington, 58-21, blz. 10 e.v.

⁶ E. Denison: *The sources of economic growth in the United States and the alternatives before us*. Committee for Economic Development, New York 1962; zie eveneens „Measuring the contribution of education (and the residual) to economic growth”, opgenomen in *The residual factor and economic growth*, OECD, Parijs 1964.

⁷ In navolging van het OECD-rapport *General report on technological gaps between member countries* definiëren wij het begrip research-intensiteit van een bedrijfstak als het percentage van de omzet of van de toegevoegde waarde dat besteed wordt aan research- en ontwikkelingsuitgaven, of als het percentage werknemers dat betrokken is bij de research en ontwikkeling.

⁸ Committee for Science Policy: *General report on technological gaps between member countries*. OECD, Parijs 1968.

TABEL I

De procentuele verdeling van de research- en ontwikkelingsuitgaven in 1964 over een drietal bedrijfstakken in 12 landen, en het percentage, wat daarvan door de overheid wordt gefinancierd

	V.S. c)	Engeland	West-Duitsland	Frankrijk c)	Japan	Italië	Canada	Nederland	Zweden	België	Noorwegen	Oostenrijk
Procentuele verdeling van de totale industriële r. & o. uitgaven:												
Lucht- en ruimtevaart	38,3	29,0	..	24,6	16,9	..	19,8	1,5
Elektrotechniek a)	24,8	25,4	31,2	28,6	30,3	25,7	29,1	..	24,3	20,3	22,0	18,6
Chemie b)	13,0	14,4	34,7	19,4	27,3	28,1	23,6	..	9,9	43,8	21,3	24,0
Totaal	76,1	67,9	65,9	72,6	57,6	53,8	69,6	64,4	54,0	65,6	43,3	42,6
Percentage gefinancierd door de overheid:												
Lucht- en ruimtevaart	90,4	84,3	..	78,3	46,1	..	69,7
Elektrotechniek a)	61,8	36,0	4,0	29,9	0,5	..	22,6	..	36,6	2,8	9,7	..
Chemie b)	15,9	2,8	0,1	0,3	1,9	..	2,4	3,4	4,7	..

a) Met inbegrip van elektronica.

b) Met inbegrip van aardolieraffinage en farmaceutica.

c) Inclusief afschrijvingen, exclusief kapitaaluitgaven.

Bron: *General report on technological gaps between member countries*, tabel 1, pagina 53.

Toch is er weinig twijfel aan dat de relatief hoge research- en ontwikkelingsactiviteiten bij een aantal bedrijfstakken, zoals bijv. de plastic- en elektronische industrie, een belangrijke factor zijn geweest voor de in die bedrijfstakken geconstateerde snelle groei. Maar de snelle groei van de vraag, bijvoorbeeld naar nieuwe producten voor zowel civiele als militaire doeleinden, is evenzo een krachtige stimulans geweest voor het verrichten van research en het tot stand brengen van „innovations”. Daarnaast kan het feit, dat de verhouding tussen de aantallen research- en ontwikkelingspersoneel enerzijds en het totaal aantal werknemers anderzijds veel hoger is in de research-intensieve bedrijfstakken dan in de „traditionele” bedrijfstakken, beschouwd worden als een oorzaak maar ook als een gevolg van de research-activiteiten en het invoeren van „innovations” in deze bedrijfstakken. Van research-intensieve bedrijfstakken¹⁶ is gebleken dat zij sneller groeien, maar bedrijfstakken die snel groeien maken meer research en ontwikkeling noodzakelijk en scheppen zodoende nog meer gunstige voorwaarden voor het kunnen verrichten van research en ontwikkeling.

RESEARCH EN ONDERWIJS

De relatie tussen research en onderwijs is bijzonder nauw. Beide hebben vaak betrekking op dezelfde categorie van personen; in de meeste landen zijn de universiteiten en andere instellingen voor hoger onderwijs gewoonlijk de belangrijkste centra voor fundamentele research⁹. Bovendien hangt de toeneming en toepassing van kennis af van het aanbod van afgestudeerden.

In zekere zin kan het onderwijs beschouwd worden als een semi-autonome factor die bijdraagt tot een kwalitatieve verbetering van de factor arbeid. Maar evenzo kan het onderwijs gezien worden als een hulpmiddel voor de aanpassing van de beroepsbevolking aan de nieuwste technologische eisen. Men zou in dit verband kunnen stellen dat toeneming van kennis een noodzakelijke, maar nog geen voldoende voorwaarde is voor verdere economische vooruitgang.

INDIRECTE RELATIE RESEARCH-ECONOMISCHE GROEI

Veel research nu wordt ondernomen voor „welfare” doeleinden die de economische groei indirect beïnvloeden. De medische research bijvoorbeeld is er niet op gericht om op directe wijze bij te dragen aan de economische groei, alhoewel zij in feite ongetwijfeld de ontwikkeling van bijv. de farmaceutische industrie zal stimuleren; nog geheel afgezien van de mogelijk gunstige invloed die zij op de economie heeft als gevolg van bijv. een lager sterftecijfer en een geringer aantal verletdagen.

Ongeveer overeenkomstige overwegingen zijn van toepassing op de research die verricht wordt op terreinen als veiligheid, lucht- en waterverontreiniging, geluidshinder e.d. Alhoewel de gevolgen van dergelijke research voor het economisch welzijn niet exact te meten zijn, zijn zij evident. In de praktijk is het dus niet altijd even gemakkelijk om een scheiding aan te brengen tussen de research- en ontwikkelingsuitgaven voor economische doeleinden en voor niet-economische doeleinden.

In dit verband willen we tenslotte wijzen op de research voor militaire en ruimtevaartdoeleinden welke, althans voor de V.S. meer dan de helft beslaat van het totaal van de research- en ontwikkelingsuitgaven (zie tabel 2).

In het rapport *General report on technological gaps between member countries* wordt geschat dat in de V.S. in 1963/1964 56% van de totale research- en ontwikkelingsuitgaven besteed werd aan defensie, ruimtevaart en kernenergie. De overeenkomstige percentages waren voor Groot-Brittannië 40%, voor Frankrijk 43% en voor Zweden 31%. In genoemd rapport wordt daaruit geconcludeerd dat het zeer wel mogelijk is, dat de voordelen van het bedrijfsleven van research en ontwikkeling in grote mate beïnvloed worden door de zgn. „fall out” en „spinn

⁹ Ten aanzien van de research wordt algemeen een tweedeling gemaakt in fundamentele en toegepaste research. Voor meer onderverdelingen verwijzen we naar o.a.: *Science, economic growth and government policy*, blz. 64 e.v. (OECD, Parijs, 1963).

TABEL 2

*Uitgaven aan research en ontwikkeling
voor militaire en ruimtevaartdoeleinden*

	Totale uitgaven aan r. & o. voor militaire en ruimtevaartdoeleinden					Militaire en ruimtevaart r. & o., verricht door het bedrijfsleven	
	Jaar	In \$ mln.	In % van het BNP tegen marktprijzen	In % van de door de overheid gefinancierde r. & o.	In % van de bruto nationale uitgaven aan r. & o.	In \$ mln.	In % van het totaal door het bedrijfsleven verrichte r. & o.
Verenigde Staten ..	1962/3	9.085	1,6	81	52	7.295	52
Engeland	1961/2	690	0,9	64	39	445	40
Frankrijk	1962	330	0,5	40	30	n.b.	25
West-Duitsland ..	1964	215	0,2	17	15	n.b.	20
België	1964	6	0,1	7,5	3,5	2,1	2,4
Italië	1964	n.b.	n.b.	6	n.b.	n.b.	n.b.
Zwitserland	n.b.	n.b.	n.b.	5	n.b.	n.b.	n.b.

n.b. = niet beschikbaar.

Bron: The O.E.C.D. Observer, februari 1966, blz. 17.

off" effecten van deze hoofdzakelijk door de overheid gefinancierde research.

Overigens zijn de meningen op dit punt verre van unaniem¹⁰. Volgens enkele economen vormen de militaire en ruimtevaart-research een integrerend deel van de wetenschappelijke research en zouden zij stimulerende effecten teweegbrengen, in zoverre dat de meeste resultaten ook toepasbaar zouden zijn voor de civiele research. Zo wordt bijv. gesteld dat de bewapeningstechnieken een beslissende impuls hebben gegeven aan de verdere ontwikkeling van civiele uitvindingen, terwijl een en ander veel langzamer zou zijn geschied of zelfs vanwege de daarmee gepaard gaande kosten onmogelijk zou zijn geweest, wanneer eerdergenoemde impuls niet aanwezig zou zijn geweest. Dit wordt o.m. aangetoond met behulp van de voorbeelden van het luchttransport en de telecommunicatie. Daarnaast wordt wel gesteld dat de militaire en ruimtevaart-research alleen al door hun aard hun tijd-ver-vooruit moeten zijn, en aldus het bedrijfsleven voorzien van de daardoor ontstane kennis, die op andere wijze waarschijnlijk niet in die mate ter beschikking zou zijn gekomen.

Hier wordt tegen aangevoerd dat het in toenemende mate moeilijker zal worden om de door militaire en ruimtevaart-research mogelijk geworden technieken toe te passen voor civiele toepassingsmogelijkheden, hetgeen o.m. geaccentueerd zou worden door de toenemende divergentie tussen militaire en civiele technieken, tussen het daarbij betrokken researchpersoneel, en door de strenge veiligheids- en geheimhoudingsvereisten. Bovendien zouden door de militaire- en ruimtevaart-research fondsen en research-personeel onttrokken worden aan andere research- en ontwikkelingsactiviteiten. Daarnaast zouden de resultaten van de militaire en ruimtevaart-research alleen van belang zijn voor bepaalde industriële sectoren zoals bijv. de vliegtuigbouw en de elektronica, en minder relevant zijn voor andere sectoren.

Dienovereenkomstig zal het onderscheid, voor zover mogelijk, tussen civiele en militaire research, een belangrijke plaats moeten innemen wanneer men de vergroting van kennis zou willen plaatsen in het kader van de economische groei.

J. van der Burg

¹⁰ Zie o.m. R. A. Solo: „Gearing military research and development to economic growth”, *Harvard Business Review*, november-december 1962.

Uw bedrijf en kantoor is welkom in Nijmegen, want Nijmegen heeft:

- Een nieuw industrieterrein van 100 ha met havens in aanleg.
- Aantrekkelijke terreinen voor handelsbedrijven en kantoren in centrum.
- Goede weg-, trein- en waterverbindingen met binnen- en buitenland.
- Aanbod van gespecialiseerde en administratief geschoolde arbeidskrachten.

Maar ook uw personeel is welkom in Nijmegen, want het vindt er:

- Ruim assortiment van woningen.
- Stad met een rijk verleden en oud stedschoon, gelegen in fraai rivier- en heuvellandschap.
- Uitgestrekte natuurreservaten, bossen, heide in directe omgeving.
- Mogelijkheden tot recreatie in elke vorm: schouwburg, concertgebouw, sporthallen, ere-divisievoetbal, overdekte ijsbaan.

VOOR INLICHTINGEN:

Wethouder

**van Publieke Werken en
Stadsontwikkeling,**

Stadhuis. Tel. (08800) 2 81 00.

De stille revolutie in Polen en Tsjechoslowakije

Ook in het Westen wordt ervaren dat economische en politieke instituties nauw samenhangen. In de Oost-europese planeconomieën is de samenhang echter nadrukkelijk expliciet geformuleerd, waarbij in het bijzonder de interdependentie helder naar voren komt. Eén van de voordelen daarvan is dat economische hervormingen — nog veel sterker dan in ons land reeds het geval is — niet geruisloos kunnen plaatsgrijpen. Aan de andere kant is een geleidelijke en scepele aanpassing aan veranderde omstandigheden niet mogelijk gebleken. Schoksgewijze, abrupte economische veranderingen kenmerken de geschiedenis van de centrale planning. De meest recente „nieuwste economische politiek” is, zoals bekend, te kenmerken door de kreten: liberalisatie, decentralisatie.

27 september 1965 was een belangrijke datum voor deze nieuwste economische politiek: toen bracht Kosygin zijn rapport uit over de *Nieuwe Methodes van Economisch Beleid in de Sovjet-Unie*. Enerzijds kwam daarmee in de openbaarheid wat reeds sinds ongeveer 1960 intern was bediscussieerd, anderzijds bevatte het rapport de officiële zegen over decentralisatie op economisch gebied in de Sowjet-Unie. De aanvaarding van de economische hervormingen door de Sowjet-Unie was het schot, waarop de andere Oosteuropese landen, die reeds lang stonden te popelen, van start gingen. Sommige — zoals Tsjechoslowakije — gingen volgens de scheidsrechter te snel van start. Is de hordeloop van liberalisatie en decentralisatie in Tsjechoslowakije nu voorlopig afgelast? Gebeurt er in andere landen, zoals Polen — dat in vergelijking tot Tsjechoslowakije en Roemenië bijzonder weinig in het nieuws komt — helemaal niets meer? Volgens ons is het tegendeel waar, er gebeurt zowel in het ogenschijnlijk rustige Polen als in het ogenschijnlijk lamgelegde Tsjechoslowakije zoveel, dat van een *stille revolutie* kan worden gesproken. Een stille revolutie die van directe betekenis is voor het Westen, omdat bij de economische hervormingen in Polen en Tsjechoslowakije de buitenlandse handel in het algemeen en die met het Westen in het bijzonder, expliciet centraal gesteld wordt.

Het oude model van centrale planning is gevormd in de Sowjet-Unie. Gezien het nadrukkelijke streven naar autarkie van dit land, na 1918 verbaast het niet dat de buitenlandse handel in letterlijke zin een sluitpost vormde: uitgaande van bepaalde prioriteiten werd de behoefte aan diverse materialen vastgesteld. De noodzakelijke invoer resulteerde nadat de geschatte binnenlandse produktie van de behoefte was afgetrokken; de uitvoer diende als sluitpost waarmee de invoer moest worden betaald. Het wekt geen verbazing dat deze wijze van benadering van de

buitenlandse handel, die na 1945 o.a. aan de „satellieten” Polen en Tsjechoslowakije werd opgelegd, in deze landen nooit bevredigend gefunctioneerd heeft. Van oudsher waren Polen, en vooral Tsjechoslowakije, minder autarkisch dan de Sowjet-Unie. Zij waren bovendien, om tot economische ontwikkeling te komen, gedwongen tot een relatief aanzienlijke invoer, waarin bovendien de Comeconlanden in steeds mindere mate konden voorzien. Zodoende staat de buitenlandse handel, waaronder die met het Westen, expliciet centraal in de economische hervormingen in Polen en Tsjechoslowakije. Voor het laatstgenoemde land heeft dit waarschijnlijk in niet onbelangrijke mate bijgedragen tot de trieste gebeurtenissen van augustus jl.

In beide genoemde landen is de buitenlandse handel een integrerend deel van de planning geworden, waarbij vooral de uitvoer alle aandacht krijgt. Op het ogenblik vormt de uitvoer in Polen nog slechts 10% van het nationale inkomen. Nadrukkelijk beoogt men de uitvoer te verdubbelen, teneinde een geplande jaarlijkse groei van 6% van het bruto nationale produkt te realiseren. In de eerstkomende jaren zal Polen, waar de zogenaamde zware industrie reeds een zekere mate van ontwikkeling heeft bereikt, zich in het bijzonder toeleggen op de chemische industrie en de machine-industrie. De betekenis van de agrarische produkten voor de export zal relatief verminderen. Achter een en ander gaat een maatschappelijke revolutie schuil: momenteel wordt 17% van het bruto nationale produkt van Polen in de agrarische sector gevormd, waarin echter 35% van de bevolking werkzaam is. Het is duidelijk dat hier een belangrijke arbeidsreserve voor de expanderende bedrijfstakken voorhanden is.

Wat Tsjechoslowakije betreft beschikken wij helaas niet over voldoende betrouwbare doelcijfers. De situatie is nog onzeker. Tijdens voordrachten die Prof. Horský, hoogleraar te Praag en Dr. Orlicék, directeur van het Onderzoeksinstituut voor de Buitenlandse Handel, recentelijk in ons land hielden kwam de aandacht die men ook in Tsjechoslowakije voor de buitenlandse handel heeft, duidelijk naar voren. Men zei een aantal reorganisaties door te zullen voeren, uitgaande van wat Prof. Horský aanduidde als een „actieve conceptie” van de buitenlandse handel. Het ligt in de bedoeling een zeer groot aantal, voornamelijk industriële bedrijven de vrije keuze te laten tussen exporteren via de centrale organisaties voor de buitenlandse handel of zelfstandig exporteren. De centrale handelsorganisaties krijgen ook een vérgaande mate van zelfstandigheid in de beslissing over de samenstelling van de export. Het werd niet duidelijk of op enige schaal aan buitenlandse handelsondernemingen de mogelijkheid zou

worden geboden zich in Tsjechoslowakije te vestigen en buiten de staatshandelsorganisaties om direct aan de afnemers te verkopen. De decentralisatie en liberalisatie komen in ieder geval voorlopig meer de export dan de import ten goede.

Het is duidelijk dat de decentralisatie en liberalisering in de Tsjechoslowaakse export vóórrekkende gevolgen zullen moeten hebben voor de criteria, die de leiders van handelsorganisaties nodig hebben voor hun zelfstandige beslissingen. Orlicëk deelde mede dat men zonder voorbehoud beoogt de wereldhandelsprijsstructuur te laten doorwerken op de prijsstructuur van de export en de rentabiliteitsbeoordeling van handel en industrie, teneinde rationele zelfstandige beslissingen mogelijk te maken. Men verwacht dat prijzen die de schaarsteverhoudingen op de wereldmarkt weerspiegelen de efficiëntie zullen verhogen en tot stijging van de arbeidsproductiviteit zullen leiden.

Uit Polen komen minder revolutionaire geluiden. Volgens ons is dit echter slechts een accentverschil, te danken aan de langere termijn en dientengevolge grotere geleidelijkheid die Polen zich gesteld heeft om hetzelfde doel te bereiken. Ook in Polen streeft men naar prijzen die de schaarsteverhoudingen weerspiegelen en — de Sowjet-Unie buiten beschouwing gelaten — daarmee bedoelt men in Oost-Europa niets anders dan de prijsverhoudingen op de wereldmarkt. Men kan echter in Polen om verschillende redenen rustiger en minder opvallend te werk gaan. In de eerste plaats heeft Polen een grotere binnenlandse markt en is het rijker aan grondstoffen dan Tsjechoslowakije. Op de arbeidsreserve die de Poolse agrarische sector biedt, werd reeds gewezen. Bovendien vinden de economische hervormingen in Polen plaats op een moment waarop de economische groei zich gunstig ontwikkelt, hetgeen meer mogelijkheden tot temporisering biedt. In Tsjechoslowakije is de economische situatie duidelijk ongunstig, terwijl wat betreft de groei het hoger niveau van economische ontwikkeling en de grotere gevarieerdheid juist elementen van centralisme of een geleidelijke liberalisering niet meer verdragen. De onevenwichtiger economische structuur in Polen biedt nog plaats voor centralisme en geleidelijke liberalisering in plaats van abrupte veranderingen.

Het is merkwaardig dat de geringere en minder evenwichtige economische ontwikkeling van Polen, tezamen met de nu nog vrij grote geslotenheid een voordeel vormen ten opzichte van Tsjechoslowakije, in die zin, dat Polen met een geleidelijke ontwikkeling kan pogen te bereiken wat Tsjechoslowakije „nu of nooit” zal moeten realiseren. Opvallend is, dat in beide landen nauwelijks enig verschil van mening bestaat over de noodzaak tot een relatief omvangrijke buitenlandse handel als stimulans voor economische groei en dat men in beide landen ervan overtuigd is dat decentralisatie, liberalisering en rationele prijzen noodzakelijke voorwaarden zijn voor expansie van in- en

uitvoer. Eveneens koestert geen van beide landen de illusie dat in de toekomst de tot nog toe teleurstellende ontwikkeling van de Comecon grondig ten goede zal keren. Het oog blijft dus op het Westen gericht.

Een zeer grote belemmering voor expansie van de handel met het Westen vormt het gebrek aan een voldoende voorraad harde deviezen en goud. Enerzijds dwingt dit tot bilateraliteit, anderzijds verhindert de bilateraliteit het vormen van een voldoende deviezenvoorraad. De genoemde Tsjechoslowaakse economen wezen erop dat het tempo der liberalisering in hoge mate afhankelijk zal zijn van de ontwikkeling van de deviezenpositie. Zij zullen zich echter niet ontveinden dat anderzijds de groei van de deviezenvoorraad niet zonder liberalisatie te bereiken is. Een vicieuze cirkel die vaak aan vele groeiproblemen verbonden is. Een IMF-lening van zeer grote omvang zou de vicieuze cirkel kunnen doorbreken, maar geen van beide landen zal vooralsnog bereid zijn de prijs daarvoor te betalen, nog afgezien van de bereidheid van de zijde van het Fonds tot het verstrekken van een dergelijk krediet.

Ook al zullen de decentralisatie en liberalisatie in Polen en Tsjechoslowakije minder snel verlopen dan men daar beoogt en zullen vooral ook de resultaten voor de buitenlandse handel minder spectaculair zijn dan verwacht, toch zullen zonder twijfel zowel Polen als Tsjechoslowakije als handelspartners voor het Westen, waaronder Nederland, steeds in betekenis toenemen. Maar ondanks alle liberalisaties blijven het geleide economieën, al verstitouen wij ons het woordje „centraal” in dit verband weg te laten, hetgeen waarschijnlijk ook nog ten onrechte zal blijken te zijn. Het eigen karakter van de geleide economie zal van het Nederlandse bedrijfsleven een eigen benadering eisen, die zich slechts dankzij zorgvuldig marktonderzoek zal kunnen vormen. In ieder geval liggen hier kansen voor bedrijven die bereid en in staat zijn hun methode van export aan de eigenaardigheden van de planeconomie aan te passen. Tegenover deze „eigen-aardigheden” staat, dat de Oost-europese landen zich in het algemeen betrouwbare handelspartners toonden. Slechts wat betreft prijsstelling en continuïteit van de handelscontacten bleef nog wel eens het een en ander te wensen over. Het ziet ernaar uit dat die continuïteit in toenemende mate zal worden gewaarborgd. De rationalisering van de prijzen en de beoogde grotere commercialiteit van de handelspolitiek — zowel intern als extern — doen een meer op de markt afgestemde prijsstelling verwachten, vooral indien de deviezenpositie van de Oost-europese landen dit zal gedogen. Wellicht blijkt het in de naaste toekomst nog mogelijk om in Tsjechoslowakije tot joint-ventures te komen, zoals in Joegoslavië met min of meer succes gerealiseerd zijn?

Drs. N. J. M. Hardebol

(I.M.)

 N.V. SLAVENBURG'S BANK

Ontwerp van Wet op de Accountants voor het Midden- en Kleinbedrijf (II) *

In dit en een eerder afgedrukt artikel levert de schrijver ernstige kritiek op het vorig jaar verschenen Wetsontwerp op de Accountants voor het Midden- en Kleinbedrijf. In dit tweede artikel gaat hij o.a. na welke waarde aan het door dit wetsontwerp gesanctioneerde certificaat mag worden gehecht, of de tuchtrechtspraak hierop voldoende is geregeld, en bespreekt hij het tere punt van de titulatuur.

CERTIFICAAT EN „GESLOTEN” VERKEER

Nu de in ons eerste artikel geschetste ontwikkeling bij aanname van het wetsontwerp in de huidige vorm met stelligheid te verwachten is, wordt de vraag actueel of een praktijk, gericht op het verstrekken van een certificaat, dat niet gebaseerd is op een volkomen controle en dan ook minder zekerheid biedt dan een goedkeurende verklaring van een registeraccountant, maar als regel ook minder kosten zal vergen, dan zo verwerpelijk is. En dan met name indien zo'n certificaat niet verder komt dan de opdrachtgever en een, wat men noemt, „gesloten” verkeer.

Bij de beantwoording van deze vraag moeten twee verschillende posities duidelijk worden onderscheiden, nl. die waarbij de certificaatverstrekker als administratief deskundige in betekende mate heeft meegewerkt aan het tot stand komen van de jaarrekening met toelichting, en die waarin hij geheel of in hoofdzaak als extern controleur is werkzaam geweest.

In de eerste positie draagt de dienstverlener voor de jaarrekening een verantwoordelijkheid als samensteller. Het zou zonder meer misleidend zijn, indien hij door het afgeven van een certificaat voor die jaarrekening tevens een verantwoordelijkheid voor dat stuk als controleur zou suggereren.

Resteert de mogelijkheid van een certificaat voor het deel dat gecontroleerd is, onder opgave van wat niet gecontroleerd of wat eigen werk is. Men moet in het beroep meer dan 40 jaar teruggaan om nog de mening verdedigd te vinden, dat een accountant zijn verantwoordelijkheid kan beperken door het geven van een opsomming van zijn werkzaamheden. Lang voordat accountantscontrole van grotere open vennootschappen regel werd, m.a.w. nog volop in de praktijk ten behoeve van wat de minderheid thans het „gesloten verkeer” noemt, was dit standpunt reeds verlaten.

Het verkeer, of dat nu al of niet gesloten is, heeft aan een dergelijke opsomming niets. Dat heeft alleen behoefte te weten welk vertrouwen het in de overgelegde jaarrekening kan stellen. En ook een „verstandige leek” vermag niet na te gaan, welk effect die vermelde werkzaamheden en die slechts op onderdelen aanvaardde verantwoordelijkheid nu hebben op het vertrouwen dat aan de jaarrekening als

geheel kan worden gehecht. Zelfs voor de deskundige zal een redelijke kwantificering van dat effect vaak moeilijk of onmogelijk zijn. Ook de deelverklaring moet dus, als ondoelmatig en misplaatst vertrouwen in de hand werkend, worden verworpen. En hiermee is wel duidelijk dat wie voor een opdrachtgever werkzaam is als externe administratieve dienstverlener, functioneel niet tot enig zekerheidsverschaffend certificaat ter zake van diens jaarrekening kan komen.

Indien men nu nog eens denkt aan de hierboven geciteerde en ook in de Toelichting opgenomen definitie van midden- en kleinbedrijf, kort gezegd, bedrijven waarbij in de administratieve functie intern niet of niet geheel kan worden voorzien, dan zal het duidelijk zijn dat de praktijk van de toekomstige ingeschrevenen zich vrijwel geheel in het kader van deze eerste positie zal afspelen.

Volgens de commissie Brands-I, de meerderheid van de commissie Brands-II en ook volgens de in de Toelichting op het wetsontwerp gegeven functieschets, zou het daarbij moeten blijven en zou de externe controlerende functie niet door de ingeschrevenen moeten worden aanvaard resp. geëntameerd. Aangezien het wetsontwerp een zodanig optreden toch toelaat en de minderheid in de commissie Brands-II er geen twijfel over heeft gelaten dat zij in dit controlerend en certificerend optreden mede de kern van de functie ziet, moet de situatie in de hierboven genoemde tweede positie toch worden besproken.

In die positie is de certificaatverstrekker niet de (mede)samensteller van de jaarrekening en bestaat uit dien hoofde voor hem geen belemmering voor het afgeven van een zekerheid-biedend certificaat. Wat betekent nu bij een jaarrekening een certificaat van betrouwbaarheid resp. van aanvaardbaarheid? Taalkundig: een verklaring dat die jaarrekening vertrouwd kan worden, resp. in vertrouwen aanvaard kan worden. Men zou zeggen, die verklaring is dus goedkeurend en kan alleen gebaseerd zijn op een volkomen controle. Maar dat bedoelen de voorstanders niet. Zij bedoelen juist een verklaring te geven van mindere zekerheid dan een goedkeurende, die ook een minder vergaande, minder systematische controle zou vergen.

* (I) in *ESB* van 2 april 1969, blz. 332-337.

Door die mindere controle kunnen feilen van die jaarrekening onontdekt blijven. Als een verklaring van betrouwbaarheid een acceptabele zaak is, wordt het dus mogelijk dat door een deskundige een onbetrouwbare jaarrekening vaktechnisch terecht als betrouwbaar wordt gecertificeerd! Meent men nu in ernst dat met dit paskwil in een rationele maatschappelijke behoefte wordt voorzien?

Men komt uit deze moeilijkheid niet door voor het aanduiden van de door deze verklaring geboden mate van zekerheid een ander woord te zoeken. Immers die mate van (mindere) zekerheid is gemeenlijk niet met redelijke nauwkeurigheid te kwantificeren en dus ook niet met woorden adequaat en duidelijk te beschrijven.

Bovendien, de onvolkomenheden in de controle kunnen van geval tot geval sterk uiteenlopen. Zij kunnen nl. het gevolg zijn van structurele of incidentele gebreken van de interne organisatie. En die liggen in elk geval verschillend. Maar zij kunnen ook veroorzaakt zijn door de wens van de opdrachtgever om de kosten van de controle te beperken. Als de controleur bij zijn controle eenmaal bereid is op zijn verklaring van invloed zijnde beperkingen te aanvaarden, kan hij zich aan redelijke eisen uit hoofde van het economisch motief natuurlijk moeilijk onttrekken. En ook die eisen zullen van geval tot geval uiteenlopen. Een „mindere” verklaring is er dus één van wisselende feitelijke inhoud, zodat het karakteriseren van deze verklaring in alle gevallen door het zelfde woord een standaardisering zou suggereren, welke in feite niet bestaat.

Een tuchtrechtspraak ten aanzien van dergelijke betrouwbaarheidsverklaringen is ook niet te verwezenlijken. Er ontbreekt iedere objectieve grond om uit te maken of voor een jaarrekening, welke achteraf niet betrouwbaar is gebleken, door de deskundige al dan niet terecht een betrouwbaarheidsverklaring is afgegeven.

Van welke kant men deze verklaringen ook beziet, er is geen goed woord over te zeggen, ze zijn onbepaald en werken misplaatst vertrouwen in de hand. Ze horen in het verkeer niet thuis. Het is dan ook geen wonder dat in geen enkel land, waar het beroep zich krachtig heeft ontplooid, een „mindere” verklaring naast de goedkeurende een aanvaarde plaats heeft verkregen. Overal heeft de ontwikkeling geleid tot één goedkeurende verklaring van, per land, gestandaardiseerde inhoud. Er is geen enkele grond om te menen, dat het rationeel en doelmatig is, om thans in Nederland onder goedkeuring van de wetgever de klok terug te zetten.

Men moet aannemen dat deze bezwaren ook door de voorstanders worden gedeeld, want ook zij zijn van mening dat de „mindere” verklaring niet in het maatschappelijk verkeer mag worden gebracht. Maar, zeggen zij, in het „gesloten” verkeer, dat kan wel. Er rijzen hierbij twee vragen, nl. is er zo iets als een „gesloten” verkeer, en zo ja, waarom gelden dan die erkende bezwaren daar niet?

Wie behoren zo al tot dat „gesloten” verkeer? In het minderheidsadvies worden in een niet als uitputtend bedoelde opsomming genoemd: banken en andere kredietverlenende instanties en personen, medefirmanten, erfgenamen, aspirant-kopers, fiscus en andere overheidsdiensten, allerlei instellingen zoals bedrijfsverenigingen en research-instituten, subsidiërende instanties en leden van verenigingen. Een respectabele lijst, die nog gemakkelijk is aan te vullen en een goed deel van het maatschappelijk verkeer omvat.

Wanneer kunnen we nu spreken van een „gesloten” verkeer? Toch alleen dan, wanneer degene die de verklaring afgeeft met zekerheid weet, dat deze nooit buiten een hem

van te voren bekende kleine kring zal worden gebruikt. Die zekerheid kan hij als regel niet hebben; de opdrachtgever is vrij om de verklaring jegens derden te gebruiken en behoort die vrijheid ook te hebben¹. Bij verkoop of fusiebesprekingen kunnen verklaringen jaren na afgifte nog een rol spelen en dan aan van te voren onbekende derden worden overgelegd. Dat kan ook gebeuren buiten voorkennis van de deskundige, ook nadat de opdracht is

¹ Al is over de vorm van eventuele publicatie overleg noodzakelijk.

GEMEENTE 'S-GRAVENHAGE

De
GEMEENTELIJKE
ACCOUNTANTSDIENST
van 's-Gravenhage vraagt een

ADJUNCT- ACCOUNTANT

Gegadigden moeten in staat zijn na een korte inwerkperiode op te treden als eerste assistent (controleleider).

Zij dienen zodanig te zijn gevorderd met de accountantsstudie dat een behoorlijke theoretische basis voor de vervulling van de vacerende functie bestaat. Praktische controle-ervaring is vereist. Ervaring op het gebied van administratieve organisatie strekt tot aanbeveling.

Aangeboden wordt een interessante functie met goede vooruitzichten bij afstuderen.

Naar gelang van bekwaamheid en ervaring kan aanstelling plaatsvinden binnen de salarissen f 14.208,— tot f 24.840,— per jaar.

Bij de beoordeling van deze bedragen moet rekening worden gehouden met onder andere de volgende factoren.

De overheidssalarissen worden doorlopend aangepast aan de ontwikkelingen in dit opzicht in het bedrijfsleven.

Jaarlijks wordt een vakantietoelage van 6% toegekend.

Er wordt jaarlijks een tegemoetkoming ter bestrijding van ziektekosten uitgekeerd.

Het salaris wordt niet verminderd met de premie A.O.W.; deze blijft voor rekening van de gemeente.

De pensioenregeling is zowel voor de ambtenaar zelf als voor zijn gezinsleden zeer aantrekkelijk en bovendien welvaartsvast.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met vermelding van volledige personalia, almede van de naam van dit blad, binnen 14 dagen ONDER No. S 104 te zenden aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorziening, Burgemeester de Monchypein 10, 's-Gravenhage.

teruggenomen of bijv. door zijn overlijden in andere handen is overgegaan. Een werkelijk „gesloten” verkeer bestaat dan ook niet. Wat met de term in feite wordt bedoeld is het gehele maatschappelijk verkeer met uitzondering van de ondernemingen met een beursnotering voor hun aandelen of obligaties. Een terrein zo groot en open, dat het woord „gesloten” geheel misplaatst is.

Doch stel eens dat het anders was en dat men in een bepaald geval inderdaad een geslotenheid zou kunnen aannemen, waarom zou een verklaring, die in het maatschappelijk verkeer ontoelaatbaar is, hier wél op de plaats zijn? De bezwaren zijn de onbepaaldheid en het daardoor kunnen wekken van meer vertrouwen dan gerechtvaardigd is. Gelden die bezwaren niet of sterk verminderd voor de lange lijst van degenen die direct of later van de verklaring kennis zullen nemen? Zo ja, waarom? Om welke reden zouden deze derden wel voor zich zelf kunnen vaststellen wat in het gegeven geval het „mindere” is, dat de verklaring van de goedkeurende onderscheidt?

Ook in dat „gesloten” verkeer gebruikt de opdrachtgever het certificaat om zekerheid toe te voegen aan de stukken, die hij voor eigen verantwoording of voor een ander doel aan derden overlegt. Die derden zijn, net zo min als de deelnemers aan het overig maatschappelijk verkeer, als regel in staat om de mate van zekerheid vast te

stellen welke wordt toegevoegd door een verklaring, waarin de deskundige in feite zegt: „Het zal wel goed zijn, maar als het niet zo is, hebt u pech gehad, u mag me er niet aan houden”.

M.a.w. het „gesloten” verkeer is een fictie, maar ook al ware het anders, dan nog zouden bij het afgeven van verklaringen jegens de deelnemers hieraan dezelfde grondbeginselen in acht moeten worden genomen als die welke gelden voor het geven van verklaringen aan andere deelnemers van het maatschappelijk verkeer in volle omvang.

De op het afgeven van betrouwbaarheidsverklaringen gerichte activiteit, welke de vertegenwoordigers van de toekomstige ingeschrevenen blijikbaar zien als de kern van de functie van het te regelen beroep, is dus inderdaad verwerpelijk en behoort niet, zoals bij dit ontwerp, bij een wettelijke regeling te worden toegelaten.

TUCHTRECHTSPRAAK

In dit verband moet nog de vraag worden behandeld, of de in het ontwerp uitvoerig geregelde tuchtrechtspraak niet voldoende waarborg biedt tegen deze zo ongewenste ontwikkeling. Er wordt in de Toelichting (blz. 14 linker kolom) van deze tuchtrechtspraak zo het een en ander verwacht: „Ondergetekenden vertrouwen dat een zodanig samengesteld tuchtcollege in staat zal zijn geleidelijk een aantal normen op het gebied van de beroepsethiek vast te leggen”. Is dat vertrouwen gerechtvaardigd?

Dit tuchtcollege is niet te benijden. Het moet recht spreken, maar het vindt noch in de wet noch in enige voor alle ingeschrevenen geldende reglementering normen, waarop dat recht moet zijn gebaseerd. Die normen moet het zelf samenstellen, de rechter moet hier eerst wetgever zijn. Nu mag van tuchtrechtspraak, naar lange ervaring in het beroep heeft geleerd, op het punt van vaktechnische normstelling niet te veel worden verwacht. Het gaat bij tuchtzaken vrijwel steeds om incidentele, en maar zelden om werkelijk principiële punten. En alleen wanneer zo'n principieel punt toevallig tevens een punt van doorslaand belang is voor de tuchtzaak, krijgt het in procedure en vonnis de aandacht en behandeling, welke voor normstelling nodig is. Bijdragen van de jurisprudentie aan de beroepsontwikkeling zijn bovendien van het toeval afhankelijk en zonder enig onderling verband willekeurig over het gehele vakgebied verspreid. Een beroepsreglementering daarentegen is een samenhangend geheel van regels. Daar kan de tuchtrechter met de beste wil niet voor zorgen.

In de Toelichting wordt voorts de verwachting uitgesproken dat ook de Raad „een belangrijke bijdrage zou kunnen leveren aan de totstandkoming van een voor alle bonafide beroepsbeoefenaren aanvaardbaar geheel van gedragsregels”. Dit gaat nu wel wat chaotisch worden. Een Raad die blijikbaar een proeve van reglementering moet geven, welke voor niemand bindend is, noch voor de ingeschrevenen, noch voor de tuchtrechter. Een rechtspraak in twee instanties die, als het zo uitkomt ook hier en daar een regel moet formuleren, welke weer af kan wijken van wat de Raad in casu heeft gesteld.

Men kan niet aan de indruk ontkomen, dat het belang van een goed opgezette beroepsreglementering, zowel voor de beroepsontwikkeling als voor het verantwoord hanteren van een tuchtrecht, sterk is onderschat. Met name dat laatste punt zou de wetsontwerpers meer ter harte moeten gaan, dan het blijkens dit ontwerp doet. Men kan ten aanzien van de ingeschrevenen nauwelijks spreken van rechts-

Universiteit van Amsterdam

In de Faculteit der
Economische Wetenschappen
vaceert een

gewoon lectoraat

toegevoegd aan de leerstoel
van Prof. dr. J. F. Haccou.
De taak van de lector zal
omvatten hoor- en
werkcolleges in
marktonderzoek alsmede het
assisteren bij het onderwijs
in de leer der externe
organisatie en de commerciële
economie.

Mondelinge inlichtingen
omtrent deze leerstoel
verschaft genoemde
hoogleraar.

Zij die menen voor deze
functie in aanmerking te
komen en zij die de aandacht
op bepaalde personen willen
vestigen, worden verzocht
zo spoedig mogelijk schriftelijk
contact op te nemen met de
Secretaris van de Faculteit
der Economische
Wetenschappen,
Prof. dr. E. Zahn,
Herengracht 286, Amsterdam.

zekerheid. Immers zij kunnen bij een klacht door de tuchtrechter worden geoordeeld naar gedragsregels, welke zij van te voren niet kennen en welke door de rechter ad hoc, naar behoefte van de rechtspraak, worden opgesteld. Tuchtrecht is een te ernstige zaak om een dergelijke situatie aanvaardbaar te doen zijn.

Men kan natuurlijk wel de terughoudendheid van de wetsontwerpers begrijpen ten aanzien van een zo bij uitstek vaktechnische materie als een beroepsreglementering. Echter, indien men ondanks het feit, dat „men niet kan aansluiten bij een in de private sfeer gegroeid groepsverband en normenstelsel, aangezien dit nog onvoldoende is ontwikkeld”, zoals in de Toelichting wordt gezegd, het beroep toch in het belang van het maatschappelijk verkeer wettelijk meent te moeten regelen, dan is het een gebiedende plicht aan die wettelijke regeling een goede beroepsreglementering organiek te verbinden. En het is ondoelmatig, om het zacht uit te drukken, om dat in een onbestemde toekomst over te laten aan een tuchtrechtspraak, welke daartoe niet geschikt is, en tegelijkertijd en ongecoördineerd, aan een Raad welke daartoe de bevoegdheid mist.

Nu bovendien gebleken is dat de leidende groep van de

toekomstige ingeschrevenen, op het principiële punt van de functie van het te regelen beroep, inzichten en bedoelingen heeft, welke lijnrecht ingaan tegen de visie waarvan de regering in de Toelichting heeft blijk gegeven, is het duidelijk dat de wetgever de enige is die hierin de beslissing kan geven. Een beslissing welke uiteraard ten grondslag moet liggen aan de op te stellen beroepsreglementering en derhalve aan deze moet voorafgaan. En om het belang van die beslissing nog eens in het licht te stellen: wanneer het ontwerp op dit cruciale punt ongewijzigd wordt aangenomen, ontstaat in ons land, en in ons land alleen, de situatie dat goedkeurende verklaringen kunnen worden afgegeven door twee wettelijk geregelde groepen van accountants, nl. registeraccountants en accountants m.k.b. en, alleen door accountants m.k.b., een goedkopere verklaring, van een onbekende mindere kwaliteit!

Het maatschappelijk verkeer zal er in het algemeen wel uitkomen, zoals het in de lange periode zonder wettelijke regeling ook de weg wel heeft weten te vinden. Maar dit zal dan zijn niet dankzij, maar ondanks de wettelijke regeling. En is het nodig te zeggen dat dit niet de bedoeling of het gevolg van een wettelijke regeling kan en mag zijn?

"NOORDERHAVEN"

te Julianadorp (bij Den Helder)

CHRISTELIJK
CENTRUM VOOR
GEESTESZWAKKEN

Voor dit centrum, waarvan de bouw binnenkort zal worden begonnen, wordt gevraagd een

economisch medewerker

De te benoemen functionaris zal in eerste instantie worden belast met de organisatorische en economische begeleiding van de bouwactiviteiten.

Bij het ingebruiknemen dient hij de leiding op zich te nemen van de economisch-administratieve dienst. De gedachten gaan uit naar een dynamisch persoon met een protestants-christelijke levensovertuiging en een goede sociale instelling; bij voorkeur academisch gevormd en niet ouder dan 45 jaar.

Salaris afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring in onderling overleg te regelen. Goede sociale voorzieningen.

Sollicitaties met personalia en uitvoerige gegevens over opleiding en ervaring te richten aan de geneesheer-directeur van „Noorderhaven”, p/a stichting 's Heeren Loo-Lozenoord, Ermelo.

Na een zo kritisch geluid mag een suggestie voor de te volgen weg niet ontbreken. Het kernpunt van de beschreven bezwaren is wel hierin gelegen, dat men ter bereiking van het gestelde doel, een betere bescherming van het maatschappelijk verkeer, uitsluitend aandacht heeft geschonken aan het criterium van bekwaamheid bij de aanvang van de beroepsactiviteit, en daarbij de betekenis van het zeker niet minder belangrijke element van een beroepsreglementering ter verzekering van een goede beroepsuitoefening, zo zeer heeft onderschat, dat maatregelen op dat punt geheel achterwege zijn gebleven.

Deze lacune, waarvan de funeste gevolgen op meer dan één gebied, o.a. op dat van de tuchtrechtspraak, in het voorgaande zijn belicht, zou moeten worden opgevuld. Wellicht zou dit het beste kunnen geschieden indien het ontwerp werd teruggenomen en aan een commissie van deskundigen het maken van een voorontwerp van een dergelijke reglementering werd opgedragen. Daarbij zal dan echter in de opdracht duidelijk moeten worden uitgesproken dat het, zoals in de Toelichting is beschreven, hier gaat om het beroep van administratieve dienstverlening, om de regeling dus van „een typisch administra-

NEDERLANDSE FEDERATIE
VAN BELASTINGCONSULENTEN DEN HAAG

Hoofd Federatiebureau

(Jurist of Drs. Ec.)

De Federatie overkoepelt een drietal verenigingen, die in steeds nauwer wordend samenwerkingsverband de ledenbelangen behartigen en vakopleiding en examens voor aspirant-leden verzorgen.

Men wil via het instellen van deze nieuwe functie komen tot een meer systematische en gerichte organisatie van het federatiewerk.

Van de aan te trekken functionaris wordt verwacht, dat hij een actieve en stimulerende rol hierin zal spelen o.m. door het voorbereiden en notuleren van bestuurs- en andere vergaderingen, het meedenken bij de ontwikkeling van wettelijke regelingen, het verzorgen van de public relations, de organisatie van opleidingen en examens.

Tevens zal hij leiding geven aan het administratief personeel dat bij de Federatie in dienst is.

Gedacht wordt aan een jurist met belangstelling voor secretariaatswerk of aan een Drs. economie met belangstelling voor dikwijls juridisch gekleurde vraagstukken.

Belangstellenden wordt verzocht zich schriftelijk - tenminste ten dele in handschrift - met uitvoerige informatie over persoon, opleiding en ervaring te richten tot onderstaand adres. Een strikt vertrouwelijke behandeling van reacties wordt gegarandeerd. Nadere voorlopige informatie kan desgewenst telefonisch worden ingewonnen. (023 - 12841)

Drs. C.A. Höltröp en M.Ph. Pfeiffer
ADVIESBUREAU VOOR PERSONEELSBELEID
EN COMMUNICATIEVRAAGSTUKKEN

Wagenweg 57, Haarlem.

tieve functie" en dat tot dat beroep niet kan behoren het geven van zekerheid verschaffende verklaringen. Er zou dan ondertussen ten departemente tevens aandacht kunnen worden geschonken aan een betere samenhang tussen de in de wet gecreëerde organen en aan de mogelijkheid om ook de ingeschrevenen in enige mate organiek bij de uitvoering te betrekken.

Het geschilpunt terzake van de certificerende activiteit is tot hier toe alleen van zakelijke kant uit behandeld. Het is echter aan de zijde van de toekomstige ingeschrevenen ook duidelijk een prestigekwestie. Certificeren, verklaren dat iemand anders het goed heeft gedaan, wordt door velen als een functie van hogere orde gezien dan het doen zelf, in casu het administreren. Dit is werkelijk geen aanvaardbare gedachte. Tientallen registeraccountants zijn werkzaam in administratieve topfuncties. Het zou ronduit belachelijk zijn te menen, dat hun werk van een lagere orde is dan dat van de accountants in vrij beroep. Nooit hebben deze collega's gesteld, dat zij ook verklaringen moeten kunnen afgeven. Men weet voorts dat de certificerende mogelijkheden van interne en overheidsaccountants beperkt zijn. En al deze omvangrijke groeperingen registeraccountants zijn sinds jaar en dag actieve en gewaardeerde mede-leden van de beroepsorganisatie. Mogen

deze paar voorbeelden, ontleend aan het eigen beroep, nog eens in het licht stellen dat het gezag dat een beroep geniet, in belangrijke mate mede berust op de beperkingen, welke het zich in het belang van de functie weet op te leggen. Elke normstelling is inperkend. In de driekwart eeuw, waarin het accountantsberoep zich in ons land heeft ontplooid, hebben de beroepsgenoten, zeker niet zonder strijd, zich zelf terwille van die ontwikkeling heel wat inperkings van de individuele vrijheid bij de beroepsuitoefening opgelegd.

Het beroep van administratieve dienstverlening, dat door deze wettelijke regeling thans een goede stimulans kan krijgen, zou zich aan deze ontwikkeling met voordeel kunnen spiegelen. En daarbij gezag winnen en zeker niet verspelen.

TITULATUUR

Het is geen toeval dat eerst aan het slot van deze beschouwing over het tere punt van de titulatuur zal worden gesproken. Het oordeel over de titel wordt mede beïnvloed door het oordeel over de inhoud van de regeling. De meerderheid van de commissie Brands-II heeft voorgesteld „administratieconsulent", de minderheid „bedrijfs-

HORRINGA & DE KONING ORGANISATIE - ADVISEURS

is een organisatie-adviesbureau dat zich richt op de organisatie- en marketing-problematiek van grotere ondernemingen en instellingen

kiest medewerkers primair uit de kring van jonge academici met enkele jaren bedrijfservaring (bij voorkeur in een grote onderneming opgedaan)

zoekt zijn kracht in diepgaande analyses van de marktpositie en de structuur van de onderneming

brenkt adviezen uitsluitend uit aan de topleiding van de onderneming

zoekt ter versterking van zijn staf contact met een

talentvol academicus

(met bedrijfservaring)

die na een inwerkperiode van enkele maanden zelfstandig als onderzoeker en adviseur kan optreden

wiens salaris en sociale voorzieningen volledig zullen beantwoorden aan de hoge eisen van bekwaamheid die wij aan hem stellen

Vertrouwelijke inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij onze psychologische adviseurs W. Verschoor & drs. J. C. Oudshoorn, Coolsingel 57, Tel. (010) 12 04 34 te Rotterdam.

Brieven met een beknopte beschrijving van opleiding beklede functies en persoonlijke achtergrond graag zenden aan
Horringa & de Koning Organisatie-Adviseurs
Soestdijkseweg 329
Bilthoven

accountant". In de Toelichting wordt de eerste titel „nogal gekunsteld" genoemd en wordt gevreesd dat deze zowel voor het bedrijfsleven als voor de gekwalificeerden alle aantrekkelijkheid zal missen. Maar ook aan de tweede titel kleven bezwaren. Deze suggereert ten onrechte dat alleen deze accountants ten behoeve van ondernemingen werkzaam zijn, terwijl bovendien verwarring mogelijk is met de interne accountants.

Bij de behandeling van de Wet op de Registeraccountants in de Eerste Kamer opperde Dr. P. G. van de Vliet de titel „administratief consulent", als aanduiding van wat toen de tweede groep werd genoemd. Er vanuit gaande dat het natuurlijk niet mogelijk is om met een enkel woord de inhoud van een beroep te karakteriseren, moet gezegd worden dat deze titel, die door de meerderheid van de commissie Brands-II is overgenomen (of opnieuw gevonden?), voor de „typisch administratieve functie", zoals deze in de Toelichting is omschreven, bepaald kwaliteiten heeft. Vooral de nadruk, welke op de adviserende taak wordt gelegd, vindt in het woord consulent een goede vertolking. Als het terrein van de titulatuur tabula rasa was, zou er voor deze titel alles te zeggen zijn.

Dat is echter helaas allerm minst het geval. Het feit dat de eerste wettelijke regeling tot stand is gekomen meer dan 60 jaar nadat een eerste ontwerp daartoe door het Neder-

lands Instituut van Accountants werd ingediend, heeft tot gevolg gehad dat inmiddels onder de vrije titel accountant een hele range van sterk uiteenlopende werkzaamheden werd verricht. Een feit dat veel verwarring heeft gesticht, omdat een gelijke titel, in dit geval ten onrechte, een behoren tot één beroep suggereerde; maar een feit. Men kan een verbod tot het gebruiken van een jarenlang gevoerde titel zien als een soort van onteigening, en dan in casu zonder vergoeding. Weerstand daartegen, als het algemeen belang het niet dringend vordert, is begrijpelijk. Aan de andere kant moet ook de verwarring, die onvermijdelijk is indien verschillende beroepen onder éénzelfde titel werken, bij de titelkeuze zwaar wegen.

De samenhang van het vraagstuk van de titulatuur met dat van de inhoud van de wettelijke regeling is nu de volgende. Indien geen afdoende waarborgen worden geschapen tegen een certificerend optreden als door toekomstig ingeschrevenen wordt beoogd, moet, om heilloze strijd en verwarring te voorkomen, tenminste worden vermeden dat zulk een optreden onder een accountantstitel geschiedt. Worden die waarborgen wel in de wet vastgelegd, dan zou er begrip voor kunnen bestaan dat, uit historische overwegingen, de titel het woord accountant bevat.

Aan de onderscheidende toevoeging „voor het Midden- en Kleinbedrijf" kleven natuurlijk meerdere bezwaren. Op

Het bestuur van de Jod & Schwefelbad Wiessee GmbH, een sedert 65 jaar aan de Tegernsee in Ober-Bayern gevestigde Nederlandse familie-onderneming in de therapeutische dienstverlenende sector, roept gegadigden op voor de spoedige vervulling van de functie van

DIRECTEUR

(Geschäftsführer)

De aard van het modern ingerichte bedrijf maakt het noodzakelijk dat hij in de kleine staf volledig mede zelfwerkzaam is en regelmatig voeling houdt met zijn bestuur. De huidige directeur zal in 1970 de dienst met pensioen verlaten; onder zijn leiding zal de gegadigde tot dan worden ingewerkt; woning beschikbaar.

Vereisten:

Nederlandse nationaliteit, gehuwd, leeftijd omstreeks 45/50 jaar, spoedig beschikbaar.

Behalve behoorlijke administratieve en boekhoudkundige kennis en ervaring, belangstelling en vertrouwde met financiële en fiscale problemen, goede talenkennis en bepaald ook technisch inzicht, vraagt deze post begrip voor verhoudingen tot plaatselijke en regionale autoriteiten, beleidvol contact met de artsen ter plaatse, wier patiënten in het bedrijf worden behandeld, alsmede een goede omgang met een gedifferentieerd publiek.

Eigenhandig geschreven brieven met recente foto worden gaarne verwacht onder nr. 392 bij Technisch Reclame Adviesbureau Ir. J. Bauduin N.V., Rijswijkstraat 141, Amsterdam.

de inherente suggestie, dat deze accountants voor die categorie de wettelijke aangewezenen zijn, werd reeds geweest. Verder wordt de term Midden- en Kleinbedrijf hier formeel gebruikt in de zin van de definitie van de commissie Brands-I. Een goede definitie voor de studeerkamer, ongeschikt echter voor het maatschappelijk verkeer, waar men bij deze toevoeging aan een veel groter gebied zal denken, o.m. de gehele middenstand omvattend.

De term is dus niet gelukkig. Het is alleen de vraag of niet van elke andere toevoeging hetzelfde zal moeten worden gezegd. Indien in de fundamentele bezwaren tegen het ontwerp afdoende wordt voorzien, zou in deze titel, welke voor betrokkenen duidelijk van belang is, kunnen worden berust.

R. Besançon

Merchandising manager

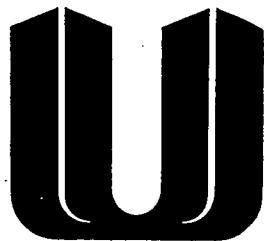
Unilever N.V. zoekt voor een van haar verkoopmaatschappijen, met een groot en gevarieerd assortiment merkartikelen, dat zich snel uitbreidt, een merchandising manager met ervaring op dit gebied bij voorkeur in de levensmiddelenbranche.

Voor het opzetten van de merchandising-afdeling kunnen wij ons zeer goed een manager van academisch niveau voorstellen. Vanzelfsprekend worden ook kandidaten met een middelbare opleiding, aangevuld met verdere vakstudies, verzocht te reflecteren.

De merchandising manager zal nauw samenwerken met de verkoopleider, de verkoop binnendienst, de marketing- en marktonderzoekafdeling.

Hij zal in staat moeten zijn zelfstandig de ontwikkelingen in de markt te analyseren en mede verantwoordelijk zijn voor de kwalitatieve en kwantitatieve aanpassing van de buitendienst aan de zich wijzigende structuur van groot- en kleinhandel.

Aanvragen om inlichtingen, die vergezeld dienen te gaan van een korte levensloop, alsmede sollicitaties worden gaarne ingewacht door Unilever N.V., Afd. Personeelsvoorziening, Museumpark 1, Rotterdam, onder nummer 861-es.

veelzijdige functie als staf-assistent der financiële directie

Voor deze functie is bedrijfs-economische specialisatie een vereiste. Kennis van computer-toepassingen en een redelijke kennis der moderne talen (schrijfvaardigheid Engels) zijn van groot nut. Wij denken aan een

jonge bedrijfseconoom

Zijn taak bestaat voornamelijk uit:

- a) het rapporteren van economische wijzigingen, die voor het bedrijf van belang kunnen zijn;
- b) het nagaan (en eventueel verbeteren) en introduceren van interne procedures;
- c) bedrijfseconomische planning op korte en lange termijn;
- d) het analyseren van resultaten i.v.m. budgetten en het projecteren van die resultaten in de toekomst;
- e) het vervullen van speciale opdrachten, zoals het bestuderen van inkoopprocedures, het beoordelen van de bezettingsgraad van dochterbedrijven, etc.

Hebt u belangstelling? Schrijf een bondige sollicitatie aan Bureau Van Maanen, Postbus 1396, Amsterdam t.a.v. de heer J. Roomer - die u inlichtingen kan verstrekken over het bedrijf, een der belangrijkste relaties in de randstad Holland. Een oriënterend gesprek met de financieel directeur wordt toegezegd.

De wegwijzer voor de belegger

In het handige, door drs. F. L. G. Slooff samengestelde gidsje voor de particuliere belegger, vindt u, in begrijpelijke taal, alles verklaard, wat met beleggen heeft te maken. Een soort encyclopedie-in-zakformaat als het ware!

Prijs f 3,75

Te bestellen
bij uw boekhandelaar,
dan wel rechtstreeks bij de
uitgever:

**N.V. Koninklijke Neder-
landische Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants,
Schiedam**

Lange Haven 141
Postgiro 5858
Telefoon (010) 26 02 60